

УДК: 930=161.2(043)

DOI: 10.31470/2518-7600-2020-8/2-14-29

**THE NATIONAL IDENTITY OF THE MONEY
COUNTERFEITERS IN RUSSIAN EMPIRE IN THE
MIDDLE OF 19 – THE BEGINNING OF 20 CENTURY**

**НАЦІОНАЛЬНА ПРИНАЛЕЖНІСТЬ
ФАЛЬШИВОМОНЕТНИКІВ В СЕР. ХІХ – ПОЧ. ХХ СТ.
В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ**

**НАЦИОНАЛЬНАЯ ПРИНАДЛЕЖНОСТЬ
ФАЛЬШИВОМОНЕТЧИКОВ В СЕР. ХІХ - НАЧ. ХХ СТ.
В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ**

Андрій Бойко-Гагарін,
кандидат історичних наук,
в.о. заступника генерального
директора з розвитку
boiko.gagarin@gmail.com
ORCID 0000-0003-4610-3665
Національний музей історії
України, вул. Володимирська,
2, м. Київ, 01001, Україна

Andrii Boiko-Gagarin,
Ph.D. in Historical sciences,
deputy director on development
boiko.gagarin@gmail.com
ORCID 0000-0003-4610-3665
National Museum of History of
Ukraine. Volodymyrska str. 2,
Kyiv, 01001, Ukraine

ABSTRACT

The problem of manufacturing money counterfeits by individuals during any historical period was acute for any state. Engaged in counterfeiting were not only the representatives of the wealthy, but also the poorer, the main representatives of the manufacturing professions who had advanced skills in metal processing and blacksmith.

Based on the criminal cases stored in the state historical archives and newspaper reports, we conducted a study of the national identity of counterfeiters in Ukraine in the imperial era (1795-1917), identified national and ethnic sections of the population who were involved in counterfeiting money or their sales.

Attempts to import into the Russian Empire with the purpose of selling counterfeit money were detained by representatives of various nationalities: Bulgarians, Turks, Germans. Among the counterfeiters there were also Persians, the British, the widespread sale of the forgeries was observed among the Gypsies. Citizens of the Ottoman Empire were repeatedly detained for selling counterfeit money in Kyiv, Minsk, Odessa and Dvinsk.

Leadership among counterfeiters belongs to Jews, noting not only the active sale of counterfeit money, but also their production and importation from a non-legal mass-produced production center in England, using communications at the Brandenburg-Prussia border with the Kingdom of Poland.

It should be noted that most of the newspaper reports in Galicia during the late 19 – early 20 centuries regarding the detention of counterfeiters of Jewish nationality, carried in their content by a considerable part of anti-Semitic prejudice, using the technique of public opinion manipulation, attributing the majority of serious crime offenses to the Jews, describing the events in extremely humiliating tone to the Jews. In spite of the numerous facts of detention of Jews with the admission of their guilt in counterfeiting, the information in Galicia's newspapers is exaggerated and is common by anti-Semitism for this time in the region. But despite this, there is the highest number of true verified data on counterfeiters among Jews in the Russian Empire, including the unconfirmed in the course of the investigation and the defamation of one Jewish merchant by another for the potential saving of counterfeits, mainly to eliminate competitiveness in commerce.

Key words: *Russian Empire, money forging, national identity, archive materials, museum collections.*

Проблема виготовлення приватними особами підробок грошей протягом будь-якого історичного періоду була гострою для будь-якої держави. Зайнятими у фальшивомонетництві були не лише представники як заможних верств населення, а також і бідніші верстви, переважно представники виробничих професій, що мали навички обробки металів. В портових містах нерідко траплялись випадки викриття спроб іноземців

ввезення до Російської імперії фальшивих російських чи іноземних грошей з метою їх збуту. Представники якої ж національності та етнічних груп найчастіше підробляли гроші?

Важливість та високу актуальність вивчення історії фінансів Російської імперії та українських губерній на той час в її складі якісно обґрунтовано в багатогранних дослідженнях професора В. Орлика, вдало визначивши стан і перспективи вивчення історії фінансів першої половини XIX ст. (Орлик, 2011-а), так і досліджуючи її окремі складові: особливості фіскальної (Орлик, 2006) та податкової (Орлик, 2004) політики, а також і джерелознавчі аспекти у використанні архівних матеріалів (Орлик, 2011-б) та фінансово-павової літератури (Орлик, 2010) в дослідженні теми та питань методології (Орлик, 2011-в).

Вказували на національність затриманих у Російській імперії фальшивомонетників у своїх наукових працях висвітлювали Л. Квізікявічус (Квизикявичус, 2008), а також В. Трутовський (Трутовский, 1898). На сьогодні у вітчизняній нумізматичній історіографії відповідь на питання представники яких національностей аймались виготовленням та збутом фальшивих грошей у Російській імперії у XIX – XX столітті відсутня.

Постановка проблеми. У статті здійснене дослідження національної приналежності фальшивомонетників в Україні в імперську добу (1795-1917), спираючись на карні справи, збережені в держвних історичних архівах та газетні повідомлення, визначено національні та етнічні верстви населення, що виявлялись причетними до фальшування грошей чи їх збуту.

Мета статті. Визначити національну приналежність фальшивомонетників в Україні в імперську добу (1795-1917).

Виклад основного матеріалу. Протягом всього досліджуваного періоду найрізноманітнішим був і національний склад фальшивомонетників та збувальників підробок грошей в Російській імперії. У 1856 р. до канцелярії Новоросійського і Бессарабського генерал губернатора надходить секретне донесення з підозрою на мешканців Сімферополя – французького та англійського підданих у збуті фальшивих асигнації, що в результаті проведеного обшуку не

підтвердився (ДАОО. Ф. 1. Оп. 203. Спр. 66. 1856: 6). У 1912 р. у Києві повідомлено про затримання у Бендерському уїзді фальшивомонетника болгарина (Южная Копейка, 1912: 2).

Газетна періодика досліджуваного періоду згадує національності фальшивомонетників ісламських країн, що діяли, чи були причетні до підробки монет у Російській імперії, це: персидські піддані у Лубнах (Киевские Вести, 1909: 4), черкеси Магід Огли та Гаши-Буто Огли з фальшивими 3 руб. кредитними білетами у Києві (Южная Копейка, 1913: 2), татарин Кара Мустафа Оглу намагався збути фальшивий рубль у трактирі на Таманській пл. у Керчі у 1914 р. (Южная Почта, 1914: 3) «Киевлянин» повідомляє про затримання у Мінську та Двінську двох громадян Османської імперії за підробку кредитних білетів номіналом 25 руб.: «Фальшивомонетники. Мінськ. Викрито організацію зі збуту фальшивих двадцятирублевек. Затримані 2 турецьких підданих та дві жінки. Третій турок арештований у Двінську» (Киевлянин, 1907: 4). Турків Зарьянца та Сагір Вартан-Огли разом із невідомими вірменами були затримані в Києві у кондитерській на розі вул. Безаківської (нині вул. С. Петлюри – Б.Г.) та Жилянської у 1911 р. при спробах збуту якісних підробок срібних руб. (Южная Копейка, 1911: 4) Фальшивомонетників турків затримано також в Одесі (Правда, 1878: 5), Мінську (Аккерманское слово, 1914: 3), Двінську (Полтавській Вестник, 1914: 3) та Києві (Киевское Утро, 1910: 3).

10 червня 1823 р. Херсонським громадським губернатором направлено прохання до Одеської контори з питань іноземних переселенців здійснити без розголосу ретельне розслідування від кого до Херсонського уїзного казначейства було надано фальшиву асигнацію номіналом 25 руб. з № 4,203,476 зразка 1818 р., отриманої з Німецької колонії (ДАОО. Ф. 252. Оп. 2. Спр. 492. 1824: 1). У 1859 р. в німецькій колонії Вормс (нині с. Виноградне Березівського р-ну Одеської обл. – Б.Г.) буде запідозрено місцевих колоністів у виготовленні фальшивих 25 та 50 руб. асигнацій, які ті збували в Одесі (ДАОО. Ф. 2. Оп. 2. Спр. 578. 1859: 1). Фальшивомонетників німців затримано і у 1916 р. (Вечерняя Газета, 1916: 3).

18 листопада 1871 р. до канцелярії Варшавського губернатора надходить повідомлення про затримання на Скерневецькій станції підданого Пруссії – Юліаса Бадса, що намагався розрахуватись у буфеті фальшивими 50 руб. зразка 1856 р. із № 936.980. Збувальником виявився мешканець Берліну, що прямував до Варшави із Бромбергу (німецька назва м. Бидгощ, Куявсько-Поморського воєводства у Польщі – Б.Г.), де за його словами, від і отримав зазначений підроблений білет (APW. Zespol 1416/II. Sygn. 121.. Rok 1873: 9). Подальше спостереження за підозрюваним, а також обшук його багажу в камері схову і готелі не вивили інших підроблених білетів (APW. Zespol 1416/II. Sygn. 121. Rok 1873: 10).

Відомий дослідник В. Трутовський вказував на активну участь у підробці османської монети на початку XIX ст. у Валахії з боку циган (Трутовский, 1898: 182).

Лідерство серед національної причетності фальшивомонетників займають євреї. Під час гучної справи щодо завезення підробок кредитних білетів до Росії із Англії, уряд запідозрив у провезенні на територію імперії через кордони у Польському Царстві цих підробок євреями, що повертались із-за кордону і могли ризикнути легким заробітком по збуту фальшивих банкнот гарної якості (AGAD. Zespol 191. Sygn. 7693. 1829-1832: 35). Влада перевіряла на кордоні паспорти, лише завірені російським консульством у Англії. А також секретно повідомляла по всім уповноваженим відомствам про переміщення тих чи інших євреїв з рекомендацією їх обшуку на момент наявності «англійських» фальшивок.

Варто зазначити, що більшість газетних повідомлень Галичини кін. XIX – поч. XX ст. щодо затримання фальшивомонетників єврейської національності, несли в своєму змісті значну частину антисемітської упередженості, використовуючи прийом маніпуляції суспільною думкою, приписуючи євреям більшість серйозних злочинів правопорушень, описуючи подій у вкрай принизливому для євреїв висвітленні: «/.../ Ця жидівська фонетика вказує чітко, з якого саме роду та племені фабрикант фальсифікаторів» (Галичанин, 1901: 3) – так характеризує єврейських

фальшивомонетників львівський «Галичанин» у замітці від 28 серпня 1901 р. про затримання двоє «жидів» у Станіславові повідомляє львівська газета «Діло» від 4 червня 1895 р. (Галичанин, 1898: 3).

29 жовтня 1834 р. велось розслідування Васильківським судом справи про виявлення у єгеря українського єгерського полку Володимира Федорова «/.../ фальшивої монети на манер срібної /.../» (ДАКО. Ф. 185. Оп. 1. Спр. 618. Рік 1834-1836: 5), а також «/.../ тридцять полтін фальшивих на подобі срібних /... /» (ДАКО. Ф. 185. Оп. 1. Спр. 618. Рік 1834-1836: 18).

Аналізуючи аспект фальшивомонетництва у 1848-1911 рр. у Віленській губ., Л. Квізікявичус дійшов висновку, що цей вид злочину більш поширений у виконанні групою людей, рідше фальшивомонетниками, що діяли самостійно наодинці. Дослідник також відмітив високу частоту притягнення за відповідальності за фальшивомонетництво євреїв (Квізікявичус, 2008: 235).

1 квітня 1866 р. судовим слідчим Мелітопольського уїзду на прізвище Левицький проводив розслідування про пересилання поштовою посилкою ростовським міщанином Василем Макаровим своєму спільнику Михайлу Осінчукову в Одесу фальшиві кредитні білети для збуту (ДАОО. Ф. 2. Оп. 2. Спр. 969. 1866: 1). Вже 8 квітня того ж року поштовою конторою у Кишиніві розкрито лист від одеського єврея Сруля Холвіна, що слав Елюкіму Срібнеру декілька фальшивих кредитних білетів номіналом 5 руб. (ДАОО. Ф. 2. Оп. 2. Спр. 970. 1866:).

Це дає підстави припустити, що не зважаючи на численну кількість достовірних свідчень про причетність євреїв у різних регіонах Російської та Австро-Угорської імперій до фальшування грошей, інформацію у газетній періодиці Галичини з цього приводу можна вважати значно перебільшеною.

Рідше можна зустріти відомості про дійсно інтернаціональні фабрики із підробки грошей: «У місцевості Ярак в Угорщині затримано шайку підробників монет, що складалась із 6 осіб. На чолі її стояв живописець Сперіо, належали також до неї по одному: англієць, румун, німець та

чех. Шайка підробляла паперові та срібні монети всіх держав» (Галичанин, 1900: 3).

Відчуваючи конкуренцію та маючи неприязнь один до одного, євреї з Таращі – Ехель Збарський підговорив єврея з містечка Ставище – Шаю Герашова зробити донос на орендаря кімнати у Ехеля Збарського – єврея Шимшу Шмушкіна наче той зберігає та збуває фальшиві гроші, які попередньо Ехель Збарський планував підкинути невинному в кімнату. Затримані винні у справі співники Ехель Збарський та Шая Герашов, перебуваючи під слідством, заперечували свою провину, стверджуючи, що слідство над ними це є спроба звинувачення всього єврейства у державних злочинах та вимагали у слідства надати їм можливість особисто пояснити ситуацію самому Генерал-Губернатору, а в одному із своїх листів вимагали зустрічі навіть із російським імператором. Щоб виправдати себе євреї звинувачували судового пристава у підміні кредитного білету, наче в них він під час затримання був справжній. Пізніше Ехелю Збарському вдасться втекти із в'язниці та вирушити до Туреччини (ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 39. Спр. 572. 1862: 62-140).

Непідтверджені наклепи здійснював на своїх же земляків єврей Міхел Аас, стверджуючи, що продавець аптекарських товарів в Переяславі – Ілля Якимович Жучков пропонував йому викупити підроблені кредитні білети номіналом від 3 до 50 руб. у необмеженій кількості, що при проведенні обшуку у обох фігурантів доносу не підтвердилось (ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 39. Спр. 602. 1862: 1-3).

За повідомленням газети «Труд» від 6 листопада 1881 р., у Бердичіві затримано двох євреїв, в помешканні яких виявлено значну кількість фальшивих асигнацій (Труд, 1881: 3). Також виявлені у Сквирі фальшиві 25 руб. також редакцією газети приписано євреям (Труд, 1881: 3). Наступного р. за крадіжку валізи із слідчими справами фальшивомонетників з валізою слідчого, що рухався до Києва з Бердичівського уїзду, затримано єврея (Труд, 1882: 3). На сторінках газети ми знаходимо звинувачення євреїв у фальшивомонетництві не лише на Поділлі, а і на Волині – наче окрім дрібного шахрайства та обманів довірливого населення, за євреями

зафіксовано спроби купівлі залізничних квитків у касах за фальшиві паперові кредитні білети у Рівному (Труд, 1881: 3).

Висновки. Отже, проаналізувавши матеріали архівних справ та публікацій газет, ми встановили основні національні приналежності фальшивомонетників в Україні в імперську добу (1795-1917), визначили національні та етнічні верстви населення, що виявлялись причетними до фальшування грошей чи їх збуту. При спробах ввезенням у Російську імперію з метою збуту фальшивих грошей було затримано представників найрізноманітніших національностей: болгар, турків, німців. Серед фальшивомонетників траплялись також перси, англійці, поширеним промислом збут підробок спостерігався серед циган.

Лідерство серед національної причетності фальшивомонетників займають євреї, будучи відміченими у не лише активному збуті підроблених грошей, а і їх виготовленні та ввезенні із масово налагодженого виробництва у Англії, використовуючи звязки на кордоні Бранденбургу-Пруссії до Царства Польського. Окрім виготовлення та збуту підроблених грошей євреями, преважають непідтверджені в ході слідства та перевірки наклепи одних євреїв торговців на інших щодо потенційного збергання підробок, здійснюване переважно з метою усунення конкуренції у комерційній біяльності та особистих образ. Інформацію на сторінках періодичної преси Галичини кінця ХХ – початку ХХ століття з яскравим упередженим антисемітизмом та частих звинуваченнях євреїв у фальшивомонетництві ми знаходимо перебільшеною.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

Архівні матеріали

1. Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD). Zespól 191. KRSW. Sygnatura 7693. Kurs a falszowanie monet. Vol. IV (1829-1832). Str. 35.
2. Archiwum Państwowe w Warszawie (APW). Zespól 1416/II. KGW. Referat I Tajny. Sygnatura. 121. Дело по рапорту Скерневицкого уездного начальника о задержанном с 50 рублевым фальшивым кредитным билетом, прусским поданным Юлиушем Баузе. Rok 1873. Str. 10.

3. Державний архів Київської області. (ДАКО). Фонд 185. Васильківський міський магістрат. Опис 1. Справа 618. Справа про рядового егерського полку Федорова та міщанина Островського, звинувачуваних у виготовленні фальшивої срібної монети. Рік 1834-1836. Арк. 5.

4. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 1. Управління Новоросійського та Бессарабського Генерал Губернатора. Опис 203. Справа 66. Про випуск англійцями та французами у Криму фальшивих кредитних білетів. Рік 1856. Арк. 6.

5. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 2. Канцелярія одеського градончальника. Опис 2. Справа 578. Показання арештанта Грінштейна. Рік 1859. Арк. 1.

6. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 2. Канцелярія одеського градончальника. Опис 2. Справа 969. Про розшук міщан Осінчукова та Філіпова, що підозрюються у розповсюдженні фальшивих кредитних білетів. Рік 1866. Арк. 1.

7. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 2. Канцелярія одеського градончальника. Опис 2. Справа 970. По відношенню Бессарабського обласного карного суду та спонуканні Одеського поліцмейстера до виконання вимоги Кишинівського поліцмейстера про розшук та обшук у євреїв Герша Дінера та Сруля Холвіна. Рік 1866. Арк. 1.

8. Державний архів Одеської області. (ДАОО). Фонд 252. Попечительський комітет поселенців Південного краю Росії. Опис 2. Справа 492. Про розслідування справи про випуск фальшивої асигнації. Рік 1824. Арк. 1.

9. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК). Фонд 442. Канцелярія Київського військового, Подільського та Волинського Генерал-Губернатора. Опис 39. Справа 572. Справа про об'явлення євреїв Тохима Збидського і Шая Герашова про розслідування євреями Шамілем Шмішкіним та Лейдом Лондоном фальшивих кредитних білетів. Рік 1862. Арк. 62-140.

10. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК). Фонд 442. Канцелярія Київського військового, Подільського та Волинського Генерал-Губернатора. Опис 39.

Справа 602. По донесенню начальнику Канівської поліції про повідомлення євреєм Міхелем Ассом про існування в Переяславі підозри щодо фальсифікації грошових знаків. Рік 1862. Арк. 1-3.

Періодичні видання (газети)

11. 27 мая полицией херсонского участка задержаны. Правда. № 121. 30 мая (11 июня). Одесса, 1878. С. 5.

12. Арест шайки по сбыту фальшивых кредиток. Аккерманское слово. № 618. 25 января. Аккерман, 1914. С. 3.

13. Зять миллионера фальшивомонетчик. Южная Копейка. № 390. 16 января. Киев, 1912. С. 2.

14. Из Сквыры Киевской губернии. Труд. № 23. 10 апреля. Киев, 1881. С. 3.

15. Нам сообщают из г. Винницы. Труд. № 108. 6 ноября. Киев, 1881. С. 3.

16. Нам сообщают. Труд. б/н. 4 февраля. Киев, 1882. С. 3.

17. Подделаныи банкноты на 10 зр. Галичанин. Ч. 112. 21 мая (2 июня). Львов, 1898. С. 3.

18. Поддельныи 10-гульденовыи банкноты. Галичанин. Ч. 182. 15 (28) августа. Львов, 1901. С. 3.

19. Поддельщики монет. Галичанин. Ч. 174. 3 (16) августа. Львов, 1900. С. 3.

20. Ровно. Труд. № 22. 8 апреля. Киев, 1881. С. 3.

21. Турки-аферисты. Киевское Утро. № 61. 17 октября. Киев, 1910. С. 3.

22. Фальшивая трехрублевка. Южная Копейка. № 1060. 21 декабря. Киев, 1913. С. 2.

23. Фальшиво-монетчик. Кієвлянин. № 294. Киев, 1907. С. 4.

24. Фальшивомонетчики в Киеве. Южная Копейка. № 58 (89). 1 марта. Киев, 1911. С. 4.

25. Фальшивомонетчики. Киевские Вести. № 214. 12 (25) августа. Киев, 1909. С. 4.

26. Фальшивомонетчики. Полтавскій Вестник. № 3330. суббота, 25-го января. Полтава, 1914. С. 3.

27. Фальшивые боны. Вечерняя Газета. № 966. 3 февраля. Киев, 1916. С. 3.

28. Фальшивый рубль. Южная Почта. № 145. 1 июля. Керчь, 1914. С. 3.

Література

29. Квизикьявичус Л. Подделка билетов в Виленской губернии в 19 – втором десятилетии 20 в. Тезисы докладов. Международная нумизматическая конференция, посвященная 150-летию Национального музея Литвы. Вильнюс, 26-28 апреля 2008 г. Вильнюс, 2006. С. 235.

30. Орлик В.М. Державні фінанси Російської імперії першої половини XIX ст.: стан та основні тенденції. Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Вип. 30. Ізмаїл, 2011. С. 96-108.

31. Орлик В.М. Єгор Канкрін і фінансова політика Російської імперії в Правобережній Україні в другій чверті XIX ст. Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2006. № 13. С. 97–110.

32. Орлик В.М. Проблеми історії податкової політики Російської імперії в українському селі кінця XVIII – початку XX ст. в “аграрній” історіографії. Історія України. Маловідомі імена, події, факти. (Збірник статей). Випуск 27. К.: Інститут історії НАН України, 2004. – С.224-239.

33. Орлик В.М. Фонди міністерства фінансів у Російському державному історичному архіві. Студії з документознавства, архівознавства та спеціальних галузей історичної науки. Вип.1. Кіровоград: КНТУ, 2011. С.98-110.

34. Орлик В.М. Дожовтнева фінансово-правова література як джерело до вивчення проблем фінансової політики уряду Російської імперії кінця XVIII початку XX ст. Історія науки і біографістика. 2010. № 2. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf

35. Орлик В.М. До питання методології досліджень проблем економічної історії Російської імперії. Проблеми історії України XIX – початку XX ст.: Зб. наук. пр. 2011. Вип. 18. Київ, 2011. С. 59-64.

36. Трутовский В.К. Из истории чеканки иностранных монет в России. Труды Московского нумизматического общества. Том 1. Москва: Типография и Словолитня О. О. Гербека, Чернышевский пер., 5., 1898. С. 182.

REFERENCES

1. Kvizikjavichus, L. (2008) *Poddelka biletov v Vilenskoj gubernii v 19 – vtorom desjatiletii 20 v.* [The counterfeiting of the credit bills in Vilno province in XIX – the second decade of XX cent.]. Abstract of Papers. *Mezhdunarodnaja numizmaticheskaja konferencija, posvjashhennaja 150-letiju Nacional'nogo muzeja Litvy* [International Numismatic Conference dedicated to the 150th anniversary of the National Museum of Lithuania]. pp. 235. [in Russian].
2. Orlyk, V. (2006). *Yehor Kankrin i fiskalna polityka Rosiiskoi imperii v Pravoberezhnii Ukraini v druhii chverti XIX st.* [Yegor Kankrin and the fiscal policy of the Russian Empire in Right-Bank Ukraine in the second quarter of the nineteenth century]. *Spetsialni istorychni dystsypliny:pytannia teorii ta metodyky* [Special Historical Disciplines: Theory and Methodology]. 13. Nats. akad. nauk Ukrainy, In-t istorii Ukrainy. 97–110. [in Ukrainian].
3. Orlyk, V. M. (2004) *Problemy istorii podatkovoi polityky Rosiiskoi imperii v ukrainskomu seli kintsia XVIII – pochatku XX st. v “ahraryi” istoriohrafii.* [The problems of the history of the tax policy of the Russian empire in the Ukrainian suburb in the end of the XVIII – the beginning of the XX cent in the “agricultural” historiography]. *Istoriia Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty.* [The history of Ukraine. Unknown names, events and facts]. (27). 224-239. [in Ukrainian].
4. Orlyk, V. M. (2010). *Dozhovtneva finansovo-pravova literatura yak dzherelo do vyvchennia problem finansovoi polityky uriadu Rosiiskoi imperii kintsia XVIII pochatku XX st.* [The Prerevolutionary financial and legal literature as a source for studying the problems of the financial policy of the government of the Russian Empire in the late 18th early 20th century]. *Istoriia nauky i biohrafistyka* [History of Science and Biografistica]. 2. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/e-journals/INB/2010-2/10_orlyk.pdf [in Ukrainian].
5. Orlyk, V. M. (2011) *Derzhavni finansy Rosiiskoi imperii pershoi polovyny XIX st.: stan ta osnovni tendentsii.* [The state finances of the Russian Empire in the first half of the XIX cent.: the current state and perspectives]. *Naukovyi visnyk Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu.* [The scientific bulletin

of the Izmail state humanity unevirsity]. (30). 96-108. Izmail. [in Ukrainian].

6. Orlyk, V. M. (2011) *Fondy ministerstva finansiv u Rosiiskomu derzhavnomu istorychnomu arkhivi*. [The funds of the Ministry of Finance in the Russian state historical archives]. *Studii z dokumentoznavstva, arkhivoznavstva ta spetsialnykh haluzei istorychnoi nauky*. [The documentological, archival studies and the special branches of the historian csience]. (1). 98-110. [in Ukrainian].

7. Orlyk, V. M. (2011). *Do pytannia metodolohii doslidzhen problem ekonomichnoi istorii Rosiiskoi imperii* [On the question of the methodology of research on the problems of the economic history of the Russian Empire]. *Problemy istorii Ukrainy XIX pochatku XX st.* [The problems of the History of Ukraine of the 19th and early 20th centuries]. 18. 59–64. [in Ukrainian].

8. Trutovskij, V. K. (1898) *Iz istorii chekanki inostrannyh monet v Rossii* [To the history of foreign coins minting in Russia]. *Trudy Moskovskogo numizmaticheskogo obshhestva* [Proceedings of the Moscow Numismatic Society]. Vol. 1. Moskva: *Tipografija i Slovolitnja O.O. Gerbeka, Chernyshevskij per.*, 5. pp. 182. [in Russian].

АНОТАЦІЯ

Проблема виготовлення приватними особами підробок грошей протягом будь-якого історичного періоду була гострою для будь-якої держави. Зайнятими у фальшивомонетництві були не лише представники як заможних верств населення, а також і бідніші верстви, переважно представники виробничих професій, що мали навички обробки металів.

Стираючись на карні справи, збережені в державних історичних архівах та газетні повідомлення, ми здійснили дослідження національної приналежності фальшивомонетників в Україні в імперську добу (1795-1917), визначили національні та етнічні верстви населення, що виявлялись причетними до фальшування грошей чи їх збуту.

При спробах ввезенням у Російську імперію з метою збуту фальшивих грошей було затримано представників

найрізноманітніших національностей: болгар, турків, німців. Серед фальшивомонетників траплялись також перси, англійці, поширеним промислом збут підробок спостерігався серед циган.

Громадян Османської імперії неодноразово затримували за збут підробок у Києві, Мінську, Одесі та Двінську.

Лідерство серед національної причетності фальшивомонетників займають євреї, будучи відміченими у не лише активному збуті підроблених грошей, а і їх виготовленні та ввезенні із масово налагодженого виробництва у Англії, використовуючи зв'язки на кордоні Бранденбургу-Пруссії до Царства Польського.

Варто зазначити, що більшість газетних повідомлень Галичини кін. XIX – поч. XX ст. щодо затримання фальшивомонетників єврейської національності, несли в своєму змісті значну частину антисемітської упередженості, використовуючи прийом маніпуляції суспільною думкою, приписуючи євреям більшість серйозних злочинів правопорушень, описуючи події у вкрай принизливому для євреїв висвітленні. Не зважаючи на численні факти затримання євреїв з визнанням їх вини у фальшивомонетництві, інформація в газетах Галичини є перебільшеною та несе упереджений та характерний для цього часу у регіоні антисемітизму. Але поза тим, справжніх підтверджених даних щодо євреїв фальшивомонетників в Російській імперії найбільша кількість, в тому числі преважають непідтверджені в ході слідства та перевірки наклепи одних євреїв торговців на інших щодо потенційного збергання підробок, здійснюване переважно з метою усунення конкуренції у комерційній біяльності та особистих образ.

Ключові слова: Російська імперія, фальшування грошей, національна приналежність фальшивомонетників, архівні матеріали, музейні колекції.

АННОТАЦІЯ

Проблема виготовлення частними лицями подделок денег на протяжении любого исторического периода стояла остро для каждого государства. Занятыми в подделке денег

були не только представители зажиточных слоев общества, а также и более бедные его представители, преимущественно производственных профессий, имеющих навыки обработки металлов.

Анализируя уголовные следственные архивные дела и заметки в старых газетах, мы совершили исследование национальной принадлежности фальшивомонетчиков в Украине в империалистическую эпоху (1795-1917), определили те национальные и этнические группы, оказавшиеся причастными к подделке денег лио их сбыта.

При попытках ввоза в Российскую империю с целью сбыта фальшивых денег были задержаны представители самих разнообразных национальностей: болгары, турки, немцы. Среди фальшивомонетчиков попадались также персы, англичане, сбыт подделок был распространенным промыслом среди цыган. Граждан Османской империи не однократно задерживали при попытке сбыта подделок в Киеве, Одессе, Минске и Двинске.

Лідерство среди національностей, причастных к подделке денег или их сбыта занимают евреи, в том числе в процессе доставки подделок из хорошо налаженной фабрики в Англии через связи на границе Бранденбурга-Пруссии и Царства Польского.

Стоит отметить, что большинство сообщений в газетах Галиции в конце XIX – начале XX века касательно задержания фальшивомонетчиков относятся исключительно к еврейской национальности. Эти сообщения несли в своей сути значительную часть антисемитской предвзятости, используя приемы манипуляции общественным сознанием, приписуя евреям самые разнообразные серьезные правонарушения, также выражая это крайне унижительным тоном. Но, не смотря на многочисленные факты действительного наличия вины и причастности евреев к фальшивомонетничеству, мы считаем информацию в газетах Галиции преувеличенной и характерной для антисемитских настроений в регионе в исследуемом периоде. Но все же, действительно подтвержденных фактов причастности евреев к фальшивомонетничеству наибольшее количество. В

архивных делах также многочисленны неподтвержденные в процессе следствия сведения о наговорах одних евреев торговцев против других с обвинениями в производстве, распространении и хранении подделок денег, что совершалось исключительно с целью устранения конкурентов в интересах коммерческой деятельности, либо же личных обид.

Ключевые слова: *Российская империя, подделка денег, национальная принадлежность фальшивомонетчиков, архивные материалы, музейные коллекции.*